

REFERENCES

1. Vaynraykh Ur. Odnoyazychie i mnogoyazychie [Monolingualism and multilingualism] // Yazykovye kontakty. Novoe v zarubezhnoy lingvistike. Moscow, Vol. 6., 1972, pp.35-36.
2. Vereshchagin E. M. Psikhologicheskaya i metodicheskaya kharakteristika dvuyazychiya (bilingvizma) [Psychological and methodical characteristics of bilingualism]. Moscow, Moskow University Publ., 1969, 160 p.
3. Desheriev Yu. D., Protchenko I. F. Perspektivi razvitiya dvuyazychiya v natsionalnykh shkolakh [The prospects for the development of bilingualism in national schools] // Pedagogika. 1996, Vol. 8. pp.18-21.
4. Dyachkov M. V. Ob effektivnom dvuyazychii i sootnoshenii russkogo i natsionalnogo yazykov [The issue of the effective bilingualism and the relationship of Russian and national languages] // Russkiy yazyk, 1991, Vol. 3., pp. 3-7.
5. Zhluktenko Yu. A. Lingvisticheskie aspekty dvuyazychiya [Linguistic aspects of bilingualism]. Kyiv, Vishcha shkola, 1974, 176 p.
6. Zakiryanov K. Z. Dvuyazychie. Izuchenie rodnogo i russkogo yazykov vo vzaimodeystvii [Bilingualism. Studying of the native and Russian languages in interaction.] // Russkiy yazyk v natsionalnoy shkole, 1990, Vol. 8, pp. 12-15.
7. Sabatkov R. B. Problemy obogashcheniya sintaksicheskogo stroya russkoy rechi uchashchikhsya natsionalnykh shkol [Problems of enriching the syntactic structure of the Russian speech of the students of national schools]: Avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk. Moscow, 1979, 36 p.
8. Suprun A. E. Nekotorye problemy obucheniya russkomu yazyku v usloviyakh blizkorodstvennogo dvuyazychiya [Some problems of teaching the Russian language in a closely related bilingualism] // Sovetskaya pedagogika. – 1976, Vol. 8, pp. 24-29.
9. Shchepilova A. V. Kommunikativno-kognitivniy podkhod k obucheniyu frantsuzskomu yazyku kak vtoromu inostrannomu: teoreticheskie osnovy [The communicative and cognitive approach to teaching French as a second foreign language: theoretical foundations]. Moscow, Vldos Publ., 2003, pp. 21-142.
10. Shchepilova A. V. Teoriya i metodika obucheniya frantsuzskomu yazyku kak vtoromu inostrannomu [Theory and methodology of teaching French as a second foreign language]. Moscow, Vldos Publ., 2005, 245 p.

Стаття надійшла в редакцію 15.09.2017 р.

УДК 373.3.014.68:373.3.016:81'243

DOI 10.25128/2415-3605.17.4.29

МАР'ЯНА КЕКОШ

markekosh@gmail.com

аспірантка

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ «ВЧИТЕЛЬ – БАТЬКИ – УЧНІ» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Досліджено роль комунікативної взаємодії «вчитель – батьки – учні» в процесі вивчення іноземної мови в початковій школі. Визначено завдання такої взаємодії та способи її реалізації у навчально-виховному процесі. Досліджено основні форми співпраці та налагодження двостороннього зв'язку між школою та сім'єю та його реалізація на практиці. Запропоновано різні методи комунікативної взаємодії між усіма учасниками навчального процесу на початковому етапі. Охарактеризовано модель шкільного, сімейного та громадського партнерства в галузі освіти, яка забезпечує успішне навчання школярів. Розглянуто головні функції, які виконують батьки у сфері раннього ініціального навчання. Визначено важливу роль батьків у формуванні позитивної мотивації до вивчення іноземних мов у молодших школярів. Запропоновано ефективні канали та шляхи комунікації, які передбачають використання інформаційних технологій. Проаналізовано основні напрямки співпраці родини та школи: інформаційний, просвітницький, організаційний. Відзначено базові принципи побудови ефективного педагогічного спілкування у процесі вивчення іноземних мов у початковій школі. Висвітлено позитивний вплив взаємозв'язків вчителя та батьків на засвоєння іноземної мови учнями молодшого шкільного віку.

Доведено важливість формування співпраці родини та школи як умови підвищення результативності навчання в початковій школі.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, співпраця «вчитель – батьки – учні», шляхи комунікації, двосторонній зв'язок, навчання іноземної мови.

МАРЬЯНА КЕКОШ

аспірантка

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко
ул. Ивана Франко, 24, г. Дрогобыч

КОММУНИКАТИВНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ «УЧИТЕЛЬ – РОДИТЕЛИ – УЧЕНИКИ» В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Исследована роль коммуникативного взаимодействия «учитель – родители – ученики» в процессе изучения иностранного языка в начальной школе. Определены задачи такого взаимодействия и способы ее реализации в учебно-воспитательном процессе. Исследованы основные формы сотрудничества и налаживания двусторонней связи между школой и семьей и его реализация на практике. Предложены различные методы коммуникативного взаимодействия между всеми участниками учебного процесса на начальном этапе. Охарактеризована модель школьного, семейного и общественного партнерства в области образования, которая обеспечивает успешное обучение школьников. Рассмотрены основные функции, которые выполняют родители в сфере раннего иноязычного обучения. Определена роль родителей в формировании положительной мотивации к изучению иностранных языков у младших школьников. Предложены эффективные каналы и пути коммуникации, предполагающие использование информационных технологий. Проанализированы основные направления сотрудничества семьи и школы: информационный, просветительский, организационный. Освещены базовые принципы построения эффективного педагогического общения в процессе изучения иностранных языков в начальной школе. Отмечено положительное влияние взаимосвязей учителя и родителей на усвоение иностранного языка учащимися младшего школьного возраста. Доказана важность формирования сотрудничества семьи и школы как условия повышения результативности обучения в начальной школе.

Ключевые слова: коммуникативное взаимодействие, сотрудничество «учитель – родители – ученики», пути коммуникации, двусторонняя связь, обучение иностранному языку.

MARIANA KEKOSH

postgraduate student

Drohobych State Ivan Franko Pedagogical University
24, Ivan Franko Str., Drohobych

COMMUNICATIVE INTERACTION «TEACHERS – PARENTS – PUPILS» IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING AT PRIMARY SCHOOL

In the article the role of communicative interaction «teacher – parents – pupils» in the process of learning foreign languages at primary school is explored. The purpose of the article is to research the communicative interaction between teachers and family at primary school and analyse the ways of such interaction. The current state of education is characterized by an active search for ways of improving the effectiveness of the process of mastering foreign languages by pupils at primary school. Nowadays early study of foreign languages has become one of the prioritized directions in the implementation of foreign language education in our country, which is reflected in the introduction of effective ways of interaction between all participants of the educational process at primary school. So the task of such interaction and methods of its realization in the educational process are determined. The main forms of cooperation and establishing two-way communication between school and family and its realization in practice are explored. Such partnership between school and family can improve school curricula and school climate, provide assistance and support, unite families within the school and community, and build relationships with teachers. The communicative interaction between teachers and parents helps to create and maintain positive home-based learning environment.

A variety of methods of communicative interaction between all participants of the educational process at the initial stage are offered. The model of school, family and public partnership in education is described. Mutual work of family and school contributes to the success of pupils, prevents problems,

resolves misunderstandings that arise in the process of learning foreign languages. The main functions performed by parents in the field of early foreign language education are considered. The particular role of parents in formation of positive motivation for the study of foreign languages has been determined. Effective channels and communication paths, which involve the use of information technologies, are offered. The main directions of cooperation between the family and the school such as informational, educational, organizational are analysed. The basic principles of constructing effective pedagogical communication in the process of learning foreign languages at primary school are defined. The positive influence of the relationship between the teacher and parents on the acquisition of a foreign language by pupils of junior school age is highlighted. The importance of forming family and school collaboration as a condition for improving the effectiveness of primary school education is proved.

Keywords: *communicative interaction, cooperation «teacher – parents – children», communication paths, two-way communication, foreign language teaching.*

Для педагогічної науки проблема тісної взаємодії школи та сім'ї не нова. На сучасному етапі, коли школа стає відкритим навчальним закладом, пов'язаним із різними середовищами і передусім з сімейним соціумом, який відіграє важливу роль у становленні та розвитку особистості дитини, виникла необхідність в організації такої взаємодії для досягнення спільної мети – успішного навчання учнів. У Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» вказано: «Школа має продовжувати родинно-сімейне виховання, працювати в тісному контакті з батьками, налагоджувати взаємозв'язок між школою і родиною, бо це – основа, передумова підвищення активності навчання та виховання» [1, с. 1].

Важливим є налагодження тісної взаємодії між батьками та учнями ще у початковій школі, коли здебільшого сім'я закладає фундамент знань дитини, формує її світогляд та ставлення до навчальної діяльності, успішності, дисциплінованості та відповідальності. Дослідження комунікативної взаємодії у форматі «вчитель – батьки – учні» на сучасному етапі розвитку української школи набувають все більшого значення та стають актуальними саме у процесі вивчення іноземних мов. Виникає потреба інтенсифікації та удосконалення цього процесу. Нинішній стан розвитку освіти характеризується активним пошуком способів покращення навчання як умови підвищення результативності процесу опанування учнями іноземної мови в початковій школі.

На рубежі ХІХ – ХХ ст. вперше виникає ідея взаємодії школи та сім'ї у процесі навчання і виховання дитини. Єдність сім'ї і школи посідає чільне місце у вирішенні завдань цілісного розвитку та виховання школяра. Важливого значення цій проблемі надавали такі відомі українські педагоги, як М. Володкевич, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін. О. Захаренко сформував ціль, завдання, форми та методи співпраці сім'ї та школи, він розробив виховну модель «педагогіка трьох: вчитель, батько, дитина» [2, с. 9].

Серед сучасних педагогів варто відзначити Н. Гриджук, В. Оржеховську, В. Прийменко та ін. Серед іноземних авторів вагомий внесок у вивчення шляхів взаємодії між школою та сім'єю зробили І. Бендер, С. Грехем-Клей, Дж. Епштейн, Г. Хорнбі.

Однак питання взаємодії школи та сім'ї в процесі навчання іноземних мов у початковій школі ще не отримували ґрунтовного вивчення і є недостатньо досліджені в науково-педагогічній та методичній літературі.

Мета статті — дослідити формування комунікативної взаємодії між школою та сім'єю в процесі вивчення іноземних мов у початковій школі та проаналізувати шляхи цієї взаємодії.

Однією з найважливіших умов розвитку особистості дитини, досягнення нею соціальної зрілості є спільна злагоджена робота оточуючих дорослих: батьків і вчителів. Сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів освітнього середовища, який визначає успішність чи неуспішність не тільки усього навчально-виховного процесу, а й суспільства загалом. Школа в усі часи прагнула посилити свій вплив на сім'ю, щоб за її допомогою реалізувати всі можливості учня. Коли дитина приходить в школу, вона віддзеркалює світ своєї сім'ї, умови життя, спектр соціальних відносин, звички, поведінку, рівень інтелекту — все, що зумовлене рівнем культури родини.

Тенденція щодо залучення батьків до навчання дітей є високою, але якість більшості програм взаємодії залишається низькою. Як партнери, батьки та вчителі поділяють відповідальність за освіту та розвиток учнів. Спільна робота сім'ї та школи сприяє успішності

учнів, запобігає виникненню проблем, вирішує непорозуміння, що виникають в процесі навчання.

Більшість учителів усвідомлюють необхідність участі батьків для успішного навчання школярів і таку співпрацю вони формують насамперед за допомогою ефективної комунікації, яка передбачає такі завдання:

- вибір шляхів комунікації та узгодження їх з батьками;
- налагодження двостороннього зв'язку;
- спільне вирішення проблем, які перешкоджають успішному засвоєнню учнями іноземної мови;
- активна участь батьків в організації позакласних заходів іноземною мовою.

Педагог Дж. Епштейн запропонувала модель сфер впливу, які забезпечують успішне навчання дітей [5, с.1]:

Рис. 1. Сфери впливу авторки.

При цьому авторка не вказала, в якій послідовності здійснюється вплив на формування особистості дитини, але очевидно саме сім'я є першою ланкою, де стимулюється пізнавальний інтерес дитини до навколишнього світу, формується позитивна мотивація до навчання, відбувається підготовка дитини до школи. Модель шкільного, сімейного та громадського партнерства ставить особистість учня в центр навчально-виховного процесу. Така взаємодія передбачає особистісно-зорієнтоване навчання, яке має забезпечити розвиток і саморозвиток особистості як суб'єкта пізнання і предметної діяльності, ґрунтуючись на виявлених його індивідуальних особливостях [3, с. 252].

Такі партнерські відносини між усіма вищевказаними сферами впливу можуть удосконалювати шкільні програми, покращувати шкільний клімат, надавати допомогу та підтримку, об'єднувати сім'ї в рамках школи та громади і налагоджувати відносини з учителями. Однак основною метою створення таких партнерських відносин є допомогти всім учням досягти успіху в школі та подальшому житті. Коли батьки, вчителі, учні вважають один одного партнерами в освіті, то це сприяє створенню атмосфери співробітництва і взаємної довіри. За ефективною взаємодією сім'ї та школи в учнів знижується тривожність перед уроками, зростає усвідомлення своїх можливостей, виникає стимул працювати над труднощами, підвищується успішність.

Визначають наступні форми взаємодії між школою та сім'єю [8, с. 8–9]:

- відповідальне батьківство – встановлення позитивної домашньої атмосфери як запоруки успішного навчання та заохочення досягнення успіхів у школі;
- спілкування – двосторонній зв'язок між сім'єю та школою, що полегшує отримання інформації про шкільну програму та успішність учнів;
- волонтерська діяльність – заохочення батьків до участі в різних шкільних заходах як вияв підтримки шкільних ініціатив;
- навчання вдома – допомога дітям з домашнім завданням на основі отриманої від вчителя інформації;
- участь у прийнятті рішень – активне залучення батьків до шкільних рішень та пропозицій щодо вдосконалення навчально-виховного процесу;

• співпраця з громадами – громадські ініціативи щодо надання допомоги батькам та школам в їх зусиллях, скерованих на підвищення рівня освіти дітей.

Участь батьків в освіті дітей є визначальним фактором, який може сприяти успіху вивчення іноземної мови у початковій школі. Батьки є першими педагогами дітей, які відповідають за їх розвиток і навчання. Вчителі у школі продовжують розвивати набуті навички. Фактично існує безперервний процес, що здійснюється спільно педагогами та сім'єю. Вчителі та батьки мають спільну мету – забезпечити всі умови для навчання, виховання і розвитку дітей.

Навчання іноземній мові розглядається як необхідний компонент загальнокультурного розвитку школяра та його рівня освіченості. Сьогодні раннє навчання іноземних мов стало одним із пріоритетних напрямів в реалізації мовної освіти в нашій державі, що проявляється у запровадженні ефективних шляхів взаємодії між усіма учасниками навчального процесу на початковому етапі. Та не всі учні, особливо молодшого шкільного віку, спроможні успішно засвоїти програму з іноземної мови. Причини цього різні: відсутність мовного середовища, належної мотивації, позитивного психологічного клімату тощо. Чимало проблем, що виникають у молодших школярів при вивченні іноземної мови, можна усунути за взаємодії вчителів з батьками, адже така співпраця підвищує ефективність раннього іншомовного навчання.

У процесі вивчення іноземної мови існують фактори, які можуть вплинути на успішність навчання молодших школярів, але визначальним є вплив батьків та заохочення з їхнього боку. Активне залучення батьків до процесу вивчення іноземної мови створює розуміння цілей навчання, і має позитивний зв'язок з досягненнями у оволодінні цим предметом. Співпраця сім'ї та школи покращує відвідуваність школярів та створює позитивний клімат у школі.

Батьки здійснюють передусім мотиваційну та контролюючу функції. У сфері раннього іншомовного навчання необхідно враховувати те, що молодші школярі не бачать особистісного зацікавлення у вивченні іноземної мови. Мотивація у них ще не сформована. Це часто породжує небажання долати труднощі, що виникають в процесі навчання. В зв'язку з цим у формуванні позитивної мотивації в учнів початкової школи важливою є допомога і підтримка батьків. Мотивація молодших школярів більше пов'язана з зовнішніми чинниками. Вчителям та батькам необхідно спільно знайти ідеї та рішення, щоб допомогти дітям молодшого шкільного віку розвивати внутрішню мотивацію до вивчення іноземної мови. Мова йде про їх особистий приклад у формуванні інтересу до мови, до культури і традицій інших народів, та необхідну похвалу за досягнуті учнями результати.

На етапі початкового навчання батьки намагаються допомогти дітям у виконанні домашнього завдання, у т. ч. з іноземної мови. Практично всі батьки можуть контролювати виконання дітьми завдань і допомагати їм у вивченні нової лексики, написанні словникових диктантів, виконанні проєктів і творчих робіт. Позитивне ставлення батьків до вивчення іноземної мови та їх підтримка у навчанні дає якісний результат, навіть, якщо вони не розмовляють цією іноземною мовою. У такому разі багато батьків починають вивчати іноземну мову разом з дітьми. Тоді учні часто самі виступають в ролі вчителя: ставлять питання, проговорюють разом з батьками нові слова і вирази, які вони вивчили на уроці, читають діалоги у парах. Частою причиною труднощів у вивченні іноземної мови постає обмежена можливість спілкування нею лише в шкільному середовищі (впродовж 30–45 хвилин). Активне відтворення вивченого матеріалу вдома з батьками сприяє кращому засвоєнню нової інформації.

Досягнення в навчанні стають вагомими, коли батьки та шкільний колектив працюють разом, щоб полегшити процес навчання як вдома, так і в школі. Встановлено, що загальний ефект батьківської підтримки вдома, якісне домашнє навчальне середовище, позитивні стосунки між батьками і вчителями та доброзичлива атмосфера в школі сприяють успішному навчанню. Якщо в початковій школі розвиваються позитивні стосунки між вчителями та сім'єю, у батьків розвивається впевненість у тому, що вони беруть участь у шкільній діяльності і є партнерами у навчанні своїх дітей. Довіра до батьків з боку шкільного колективу щодо їх ролі в навчанні дозволяє їм більше займатися створенням та підтримкою позитивного домашнього навчального середовища.

Важливим в успішній співпраці є ефективні канали спілкування батьків з вчителями своїх дітей. Вони повинні знати, коли у дітей виникають труднощі і що школа пропонує зробити для вирішення цих питань. Одні батьки вважають за краще спілкуватися телефоном, інші надають перевагу особистим зустрічам з вчителем, тоді як певна група батьків надає перевагу спілкуванню за допомогою інформаційних технологій. Тому педагогам варто розвивати ефективні письмові та усні комунікативні навички та забезпечувати широкий спектр можливостей спілкування для батьків. Проте найбільш важливим чинником підтримки доброго спілкування є відкритість для батьків, яку школи демонструють через свої контакти з батьками. Таку співпрацю називають «політикою відкритих дверей» [7, с. 76].

Батькам і вчителю іноземної мови необхідно лише заздалегідь визначитись, як буде здійснюватися така співпраця. Вчитель іноземної мови може розсилати батькам навчальний матеріал (слова, вирази, граматичні правила), який учні вивчили на уроці для повторення вдома. Навіть десятихвилинне заняття вдома з батьками закріплює пройдений матеріал з іноземної мови. Для організації такої комунікативної взаємодії між вчителем та батьками можна використати різноманітні інформаційні технології (організація груп у Viber, Skype, Messenger, Facebook тощо) чи розсилання інформаційних листів.

Комунікація між школою і сім'єю може бути як одностороння, так і двостороння. Перше передбачає, що вчителі лише інформують батьків про домашнє завдання з іноземної мови, про різноманітні позакласні заходи. Двосторонній зв'язок передбачає інтерактивний діалог між вчителем та батьками [6, с. 118]. За такої комунікації батьки можуть самі брати участь в організації різноманітних заходів, висловлювати свої побажання щодо вдосконалення вивчення іноземної мови. Така двостороння співпраця допомагає уникнути комунікативних бар'єрів між школою і сім'єю та заохотити батьків до активної участі в житті школяра, що особливо є важливо у початковій школі, коли учні почуваються розгублено та невпевнено в процесі оволодіння іноземною мовою.

Роль батьків в освіті учнів початкової школи є визначальним фактором, який може сприяти успіхові у вивченні іноземної мови. Однак є багато шкіл та вчителів, які не бачать перспектив у залученні батьків до навчального процесу. Більшість учителів не отримали достатніх знань про організацію такої взаємодії. Інколи з боку батьків немає розуміння співпраці між ними та школою через їх зайнятість на роботі та повсякденними справами. Вони вважають, що навчання та виховання — це справа лише вчителів та школи [4, с. 30].

Вчителі переважно вміють спілкуватися з батьками: вони розуміють, що підтримка та доброзичливість останніх є важливими для досягнення успіху в школі кожної дитини і визнають, що велика частка створення позитивних та підтримуючих відносин між батьками та вчителями є сильною складовою спілкування.

Ефективна комунікативна взаємодія між вчителем іноземної мови та батьками молодших школярів базується на певних засадах: доброзичливе спілкування педагога з батьками; індивідуальний підхід та врахування психологічних особливостей усіх учасників навчального процесу для ефективної організації діалогу у процесі вивчення іноземної мови; партнерство, а не наставництво; ретельна підготовка всіх заходів з батьками; динамічність, що полягає в багатоманітності і зміні форм роботи вчителя з батьками.

Успішне партнерство вчителя іноземної мови і батьків молодших школярів залежить насамперед від його професійної компетентності: готовності до творчої, інноваційної діяльності, вияву комунікативних здібностей в роботі з учнями та родиною, створенні позитивного психологічного клімату.

Необхідною умовою комунікативної взаємодії з батьками є налагодження контактів ще на початку навчального року, коли всі налаштовані оптимістично, і така цілеспрямована початкова взаємодія позитивно впливає на учнів та батьків. Оскільки в навчанні зростають вимоги і до вчителів, і до учнів та їх батьків, то створення міцної комунікативної взаємодії є передумовою успішного навчання школярів протягом усього освітнього процесу.

Отже, взаємодія навчального закладу та сім'ї – важлива складова процесу ранньої іншомовної освіти. Навчальний предмет «Іноземна мова» має свої особливості, які зумовлюють необхідність тісної співпраці вчителя з батьками. Така взаємодія у навчанні іноземної мови молодшими школярами має велике значення і сприяє кращому її опануванню та допомагає

спільно подолати труднощі. Підвищення ефективності навчання іноземної мови у початковій школі безпосередньо залежить від успішної та активної комунікації вчителя, батьків та дітей – усіх учасників навчально-виховного процесу в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_5x/pg_irwjios.htm
2. Захаренко С. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині О. Захаренка / С. Захаренко, Н. Орлова. – Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2006. – 252 с.
3. Письменна Н. Особистісно-орієнтований підхід у контексті гуманізації навчально-виховного процесу / Н. Письменна // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 8. – С. 250–254.
4. Bender Y. The Tactful Teacher. Effective Communication with Parents, Colleagues and Administrators / Y. Bender. – Chicago: Nomad Press, 2005. – 134 p.
5. Epstein J. School, Family and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools / J. Epstein. – Boulder: Westview Press, 2010. – 430 p.
6. Graham-Clay S. Communicating with Parents: Strategies for Teachers / Susan Graham-Clay // School Community Journal. – 2005. – P. 117–129.
7. Hornby G. Parental Involvement in Childhood Education / G. Hornby. – Springer, 2011. – 137 p.
8. School-Family Partnerships for Children's Success / Edited by E. Patrikakou, R. Weissberg, S. Redding, H. Walberg. – London: Teachers' College Press, 2005. – 202 p.

REFERENCES

1. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» (Ukraina XXI stolittia) Available at: <http://www.uazakon.com/documents..>
2. Zakharenko S. (2006). Formuvannia dukhovnykh tsinnosti molodi u tvorchii spadshchyni O. Zakharenka [Formation of the spiritual values of youth in the creative heritage of O. Zaharenko]. Cherkasy: Vyd. ChNU, 252 p.
3. Pysmenna N. (2013). Osobystisno-orientovanyi pidkhid u konteksti humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu [Personality-oriented approach in the context of humanization of educational process]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. No. 8, PP. 250–254.
4. Bender Y. The Tactful Teacher. Effective Communication with Parents, Colleagues and Administrators. Chicago: Nomad Press, 2005, 134 p.
5. Epstein J. School, Family and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools. Boulder: Westview Press, 2010, 430 p.
6. Graham-Clay S. Communicating with Parents: Strategies for Teachers. School Community Journal, 2005, p. 117–129.
7. Hornby G. Parental Involvement in Childhood Education. Springer, 2011, 137 p.
8. School-Family Partnerships for Children's Success. Edited by E. Patrikakou, R. Weissberg, S. Redding, H. Walberg. London: Teachers' College Press, 2005, 202 p.

Стаття надійшла в редакцію 20.09.2017 р.